

ІДК:811.111+81'286+908(410)

Алексєєва О.Б., Ананійчук Т.А.

ДО ПИТАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕЯКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ У КУРСІ КРАЇНОЗНАВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У статті розглянуто питання інтерпретації географічних назв та труднощі, що виникають у процесі роботи з ними, через різноманітність лінгвістичного походження, або втрату оригінального значення слова скрізь сторіччя разом зі змінами у мові і культурі. Виявлено деякі особливості інтерпретації географічних назв, що вважається важливим при роботі з текстами у курсі країнознавства Великобританії.
Ключові слова: інтерпретація, географічна назва, власна назва, ономастика, топоніміка.

Алексеева О.Б. Ананийчук Т.А. К вопросу интерпретации некоторых географических названий в курсе страноведения Великобритании. В статье рассмотрены вопросы интерпретации географических названий и трудности, возникающие в процессе работы с ними, по причине лингвистического происхождения названия или утраты оригинального значения слова через века вместе с изменениями в языке и культуре. Выявлены некоторые особенности интерпретации географических названий, что считается важным при работе с текстами в курсе страноведения Великобритании.

Ключевые слова: интерпретация, географическое название, имя собственное, ономастика, топонимика.

Alekseeva O.B. Ananiychuk T.A. To the question of some geographical names interpretation in Britain country studying course. The article addresses the questions of geographical names interpretation and the difficulties which may occur while working with them, due to various linguistic origins and changes in language and culture which have caused the original meaning to be lost. Some important points in geographical names interpretation are revealed, that is important in the work with texts in Britain country studying course.

Key words: interpretation, geographical name, proper name, onomastics, toponymy.

Відомо, що головне завдання перекладу – домогтися максимальної автентичності у процесі тлумачення слова засобами мови перекладу. Величезного значення тут набуває рівень інтелекту перекладача, або, як зазначає В. Радчук, його особистісні психофізичні властивості: здатність до абстрактного мислення, оперативна і довготривала пам'ять, варіативність мислення, внутрішнє «відчуття мови» (іноземної і рідної) тощо [12]. Усе це відіграє важливу роль у творчості перекладача, а саме в умінні інтерпретувати текст.

В англійській мові дієслово *to interpret* означає не лише пояснювати, тлумачити, інтерпретувати, розуміти (як), але й перекладати усно [9,394], на відміну від дієслова *to translate*, яке частіше вживається для позначення письмового перекладу. Саме цю різницю деякі перекладознавці переносять на поняття перекладу (*translation*) та інтерпретації (*interpretation*), вважаючи, що перекладач (*translator*) – не обмежений у часі, необхідному для перекладу, в той час як перекладач (*interpreter*) не має часу і змоги

переробити, удосконалити своє тлумачення. Сучасні перекладознавці та літературознавці – В. Комісаров, В. Кухаренко, В. Радчук, Л. Краснова, Р. Гром'як та ін. – розглядають інтерпретацію значно ширше: як «засвоєння ідейно-естетичної, смислової та емоційної інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності» [6,6]; як «метод літературознавства й літературної критики, тлумачення змісту твору та його форми в певній культурно-історичній ситуації його прочитання» [7,4]; як «дослідницьку діяльність, пов'язану з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на його структурних рівнях через співвідношення з цілістю вищого порядку» [8,316].

Інтерпретація (тлумачення) художнього тексту має місце, коли мовна ситуація чи окрема мовна одиниця не знаходять відповідного аналогу у мові перекладу, і перекладач змушений вдаватися або до опису, або до відповідної лексичної трансформації, домагаючись автентичності трактування. Завдання інтерпретації полягає в тому, щоб створити нову якість тексту, відмінну його подібність. Тому результатом інтерпретації є варіантна відповідність, тобто перекладач пропонує варіант перекладу, який, на його думку, є найбільш вдалим відповідником оригіналу за формою і змістом. Інтерпретація географічних назв, таким чином, має мету відтворити автентичну географічну назву так, щоб вона відповідала географічним, історичним та культурологічним факторам.

Дослідженню власних імен та назв присвячували свої праці багато лінгвістів, серед яких І. В. Корунець, В.І. Карабан, А.Б. Федоров, Т.Р. Левицька і А.М. Фітерман. Серед небагатьох наукових праць з перекладу, де глибоко аналізується передача власного імені, можна назвати монографії С.Влахова і С. Флоріна, І.Рецкера, а також Д.І. Єрмоловича та інших.

Метою статті є розгляд деяких особливостей інтерпретації географічних назв, які зустрічаються при роботі з країнознавчими текстами.

Життя людини нерозривно пов'язане з різними місцями, які позначаються за допомогою особливих слів - географічних назв, або топонімів (від грецького слова *topos* - «місце» і *onoma* - «ім'я», «назва»). Вивченням географічних назв, виявленням їх своєрідності, історією виникнення й аналізом первинного значення слів, від яких вони утворені і займається топонімія - одна з галузей мовознавства. Існує думка, що топонімія - це синтез лінгвістики, географії і історії. Проте з цим навряд чи можна погодитися. Представники історичних наук займаються лише деякими типами географічних назв, що цікавлять їх і не мають істотної цінності для географів. Те ж можна сказати про географів, яких цікавлять не ті топоніми, якими займаються історики. Тільки лінгвісти можуть і повинні аналізувати усі типи географічних назв в їх зв'язку один з одним, з іншими власними іменами і з усією системою мови, в якій вони виникають та вживаються.

Географічні назви, як власні назви представляються явищами, науковий інтерес до яких, зумовлений специфікою їх утворення та функціонування в мові. Як відомо, система власних назв як результат багатовікового досвіду номінації є сукупністю різних ономастичних моделей, походження яких пов'язане в першу чергу з екстралінгвістичними факторами, такими,

як найдавніші традиції та звичаї найменування, первісні культу та уявлення, різні етнокультурні процеси, що мали місце в історії даної спільноти. Не випадково вчені розглядають процес утворення власних імен як свого роду різновид кодування історико-культурної інформації. З іншого боку, вторгнення в ономастику екстралінгвістичних факторів призводить до фронтального запозичення та засвоєння іншомовних назв.

Власні назви (оніми) демонструють найбільш парадоксальні ситуації, аналіз яких викликає появу нових, більш поглиблених загальнолінгвістичних концепцій. Об'єкт, що є власною назвою, завжди визначений та конкретний.

Питання про іншомовні власні назви посідає в мовознавстві важливе місце насамперед через своє практичне значення, адже мовні контакти здавна цікавили лінгвістів. Включення до тексту іншомовної лексики не просто виправдане, а й необхідне. Як писав Д. Єрмолович, «власні назви перетворюються на опорні точки в міжмовній комунікації і тим самим у вивченні іноземної мови та перекладі з неї. Вони виконують функцію міжмовного, міжкультурного місточка» [4, 3]. Оніми, як відомо, становлять одну з високочастотних категорій лексики кожної мови, тому точне їх відтворення як при перекладі, так і в процесі запозичення, що нерідко пов'язане з певними труднощами, має неабияке значення. Складність питання про передачу власних імен полягає в тому, що вони мають своєрідне призначення у процесі людського спілкування. Цим зумовлений і специфічний підхід до відтворення ономастичної лексики порівняно з іншими лексичними одиницями.

Проблема відтворення та засвоєння іншомовних назв існує в усіх мовах світу, оскільки в своєму початковому мовному середовищі вони мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми та етимології, можливості видозміни та словотвору, чисельні зв'язки з іншими одиницями та категоріями мови. При передачі імені чи назви іншою мовою більшість таких властивостей втрачається.

Аналізуючи сучасні засоби англійської та української мов, неважко помітити, що проблема інтерпретації іншомовних географічних назв є актуальною, як ніколи, адже ономастикон містить у собі не лише назви, а також є ємким мовним елементом, що відображає культурні особливості англійського народу, які висвітлюються за допомогою мови. Некоректне вживання власних назв - це не тільки ознака неповаги до культури країни, або низького рівня освіченості при вживанні, скажімо, топонімів, це також велика загроза мовній компетентності суспільства та комплексній системі колективного знання, що передається за допомогою мови.

Як зазначає Л. Бархударов, переклад власних назв у художньому тексті завжди орієнтований на досягнення комунікативно-функціональної ефективності. В цьому випадку прийнято говорити про випадки безеквівалентної лексики [1, 93]. Незважаючи на те, що ця група лексики найважче піддається іншомовній трансформації, її еквівалентна інтерпретація необхідна для досягнення рівноцінної ефективності впливу на читача. Термін «безеквівалентна лексика», яким позначені власні назви, не означає, що ці слова взагалі неможливо перекласти. Комунікативно-функціональний підхід до

перекладу безеквівалентної лексики враховує специфіку власних назв. Переклад власних назв відбувається шляхом: перекладацької транслітерації та транскрибування; описового перекладу; перекладу [1, 96]. В.С. Виноградов стверджує, що звичайні власні назви, як правило, транскрибуються або транслітеруються [2, 149].

Багато дослідників, вивчаючи різні підходи до способів передачі назв (наприклад у працях В.С. Влахова та С. Флоріна [3], В. Виноградова [2], І.Корунця [5]) зробили висновок, що власні назви українською мовою передаються за допомогою транскрипції, транслітерації, транспозиції або калькування. Отже саме для вибору коректного способу передачі назви, необхідно враховувати усі проблеми її інтерпретації.

Англійські географічні назви мають різноманітне лінгвістичне походження. Сучасні інтерпретації схильні бути неточними: велика кількість назв та імен були зіпсовані і втрачені скрізь сторіччя через зміни у мові і культурі, які змусили змінитися оригінальне значення слова. У деяких випадках, слова, використані у створенні назв, походять від зниклих мов, де немає змоги виявити значення слова; або назви виникали із синтезу двох мов різних історичних періодів. Багато англійських назв надходять до радикальних змін у англійській мові під час норманських завоювань, деякі відносяться до періоду англо-саксов. Географічні назви зазвичай мають те значення, яке було важливе для поселенців місця (не обов'язково перших поселенців). Іноді ці значення відносно ясні: наприклад Ньюкасл - *Newcastle* – Новий Замок, Фріоукс - *Three Oaks* - Три Дуби; але, частіше, пояснення географічних назв вимагає вивчення древніх мов. Взагалі, англійські географічні назви мають три базові типи походження: особисті імена (або раніше існуючі імена природних особливостей), природні особливості, і функції поселення. Хоча всі ці типи і відносяться до древніх мов, якими розмовляли на Британських Островах, комбінація мов у одній назві може надходити до різних часів, або, навіть, різних мов. Велика частина відомих географічних назв Великобританії, була частково втрачена, оскільки самі назви втрачали своє оригінальне значення. Це спричинялося тим, що нова або модифікована мова ставала розмовною, назви або змінювалися, або отримували нову форму, або до них щось додавалось, наприклад місто *Breton on the Hill* – Брідон на Пагорбі, де елемент «*on the Hill*», підкреслює слово «пагорб» сучасною розмовною мовою.

Деякими з головних проблем інтерпретації географічних назв є наступні:

1) неможливість відстежити мову походження назви; наприклад, деякі назви можуть мати рівною мірою давньоанглійські або кельтські корні. Останніми роками виникла тенденція пошуку кельтського походження для англійських назв, що раніше вважались англосаксонськими.

2) різниця у порядку слів у назві: в германських мовах, і отже у давньоанглійській і давньоскандинавській, субстантиву найчастіше передує його модифікатор, як наприклад «*north farm*» - «північна ферма» - *Norwich* – Норвіч (Норфолк). Кельтським назвам притаманний зворотній порядок слів, де перший елемент - це є поняття, що описується (пагорб, долина, ферма, і т.п.) як, наприклад «*settlement of the Cuebris*» - «поселення

Cuebris» – *Tregonebris* – Трегонебрис (Корнуолл); «*mouth of the Dee*» - «гирло річки Ді» – *Aberdeen* – Абердин (Шотландія). Проте, це не стосується до усіх кельтських назв, наприклад «*bald hill*» - «лисий пагорб» – *Malvern* – Малверн (Вустершир).

3) труднощі у перекладі: загальна схожість давньоскандинавської та давньоанглійської мов призвела до того, що географічні назви Данелага (територія у північно-східній частині Англії) часто трактувалися як давньоскандинавські. Наприклад, у назві міста Аскригг (Йоркшир) – *Askrigg* - «стовбур ясена», перший елемент - це, поза сумнівом, норвезьке слово *asc* [*ask*], де чітко простежується перехід у давньоскандинавську мову давньоанглійського слова *aesc* [*æ*] з тим же значенням.

4) хибна аналогія: іноді географічні назви були змінені поселенцями відповідно звичкам вимови без посилання на оригінальне значення. Наприклад, давньоанглійська назва *Scipeton* («ферма вівець»), яка повинна була стати *Shipton* в сучасній англійській мові, була змінена на *Skipton*, тому що давньоанглійське буквосполучення *sc* [ʃ] було співвіднесено із давньоскандинавським *sk*; таким чином, було повністю втрачено значення назви (давньоскандинавське слово 'вівця' відрізнялося за вимовою та написанням).

5) втрачений зміст: інтерпретація деяких географічних назв може бути важкою, якщо зміст назви більше не є очевидним. Деякі назви спочатку послалися на специфічну природну особливість як наприклад річка, брід або пагорб, який не можливо більше ідентифікувати. Наприклад, місто Вичфорд (Ворвикшир) - *Whichford* - "*ford of Hwicce*" - "брід Хвікке" (англосаксонське королівство у період гептархії), але місце розташування цього броду втрачене.

6) плутанина між словами: пари оригінальних слів можуть отримувати новий сенс у сучасній географічній назві. Наприклад, давньоанглійські слова *den* (долина) і *dun* (пагорб) іноді плутаються, оскільки їм зараз бракує очевидних значень. Місто Кройдон (Кембріджшир) - *Croydon* - знаходиться в долині, а Виллесден (Міддлсекс) - *Willesden* - на пагорбі.

7) багатозначні слова: деякі елементи назв, як наприклад суфікси *wich* і *wick*, можуть мати багато значень. Взагалі суфікси *wich/ wick/ wyke* вказують на ферму або поселення, наприклад Кесвік (Камбрія) – *Keswick* - «*cheese farm*» - «ферма сиру». Проте, деякі з назв мають романське або раннє пост-романське походження. У цьому разі *wich* представляє собою латинське слово *vicus* «місто», а саме місто, здається, було торгівельним пунктом. На узбережжі, суфікс *wick* часто трактується за скандинавським походженням, маючи на увазі «бухту» або «вхід» (Леруік (Шотландія) - *Lerwick*).

Усі ці фактори необхідно враховувати при інтерпретації географічних назв, що є дуже важливим при роботі з текстами у курсі країнознавства Великої Британії. Географічні назви, звичайно, мають стійку відповідність у мовах всього світу (що диктується насамперед географічною та картографічною необхідністю), але асоціації, що пов'язані з деякими об'єктами, є частиною національної культури та інколи можуть бути невідомими за її межами. Коректність у інтерпретації географічних назв показує як ступінь

поваги до культури країни, мова якої вивчається, так і рівень підготовки філолога до роботи з автентичними текстами. Подальший напрямок дослідження бачиться у поглибленні вивчення інтерпретації власних імен та назв з використанням отриманої інформації у курсі країнознавства Великобританії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. - М.: УРСС, 2010. - 240 с.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение / В.С. Виноградов. - М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. - 224 с.
3. Влахов С.В. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. - М.: Р. Валент, 2006. - 448 с.
4. Ермолович Д.И. Основания переводоведческой ономастики / Д.И. Ермолович. - М.: УРСС, 2005. - 48 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) / І. В. Корунець. - Вінниця: Нова книга, 2003. - 448 с.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
7. Краснова Л. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору. – Дрогобич: ТзОВ «Вимір», 1997. – 147 с.
8. Літературознавчий словник-довідник/ Р.Г. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
9. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. – М.: Рус.яз., 1981. – 888 с.
10. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – М., 1985. – 187 с.
11. Радчук В.Д. Що таке інтерпретація? – К.: КНУ, 1997. – 207 с.
12. Ономастика. Материал из Wikipedia.org Категории: Словарь. Режим доступа.- URL:<http://ru.wikipedia.org>
13. Топоним. Материал из Letopisi.ru Категории: Словарь / Топонимика. Режим доступа.- URL: <http://letopisi.ru>
14. Топонимика. Материал из Krugosvet.ru Категории: Словарь / Топонимика. Режим доступа.- URL: <http://www.krugosvet.ru>
15. «Oxford English Dictionary» Concise Oxford companion to the English Language Ed. Tom McArthur. – Oxford University Press, 1998. – 520 с.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.